

Українська підляська говірка в поезії Юстини Королько: фонетичний рівень

У творах поетеси з Північного Підляшшя (Польща) Юстини Королько проаналізовано фонетичні особливості місцевої української говірки, зокрема прокоментовано специфіку рефлексії давніх голосних, відмінності у вживанні приголосних, комбінаторні звукові зміни. З'ясовано специфіку використання авторкою діалектних елементів.

Ключові слова: підляські говірки, голосні фонеми, рефлексії давніх голосних, дифтонги, монофтонги, приголосні фонеми.

Постановка наукової проблеми та її значення. Юстина Королько – молода поетеса з Північного Підляшшя, яка пише місцевою українською говіркою, як і її мама Софія Сачко. Вірші були друковані в часописі Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» 1997 р. [12], у двох числах щорічника «Український літературний провулок» – за 2006 р. [11] та 2007 р. [10]. У 2005 р. редакція журналу «Над Бугом і Нарвою» видала збірку її поезій «Між золотом і смертю» [9].

Із літературознавчого погляду творчість Юстини Королько позитивно оцінили Іван Ігнатюк – поет, краєзнавець, діяч Українського суспільно-культурного товариства в Любліні [10, с. 180] та Богдан Столярчук – поет, мистецтвознавець, краєзнавець із Рівного [14]. Якщо перший критик вдався лише до стриманого означення «дуже гарна поезія» [10, с. 180], то Б. Столярчук за матеріалами збірки «Між золотом і смертю» зробив спробу літературного портрета авторки, відзначивши при цьому й колорит її поетичного мовлення: «Насолоджуюся цілющою мелодією цієї мови, яка так щиро ллється з відкритої, молоді душі цієї талановитої поетки... Її вірші окутані теплою і ніжною говіркою, напрочуд лагідні і зрозумілі» [14, с. 33]. З огляду на таку оцінку творчих напрацювань Юстини Королько варто проаналізувати художнє

мовлення поетеси, зокрема риси українських говірок Північного Підляшшя в її віршах.

Мета дослідження – простежити в поезії Юстини Королько фонетичні особливості української підляської говірки. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: а) визначити корпус використаних авторкою діалектних явищ фонетичного рівня; б) систематизувати засвідчені в текстах фонетичні діалектизми і прокоментувати їх із погляду походження; в) простежити місце й функції говіркових елементів у художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Навіть першого поверхового знайомства з віршами Юстини Королько достатньо для припущення, що авторка використовує підляську говірку в ролі літературної мови:

*як туолько розвіднює
виходжу на порог
коб прислухатись
шорохові твоїх крокув
такіх ще далекіх
вростаю в сьвітло і горизонт
кажуг мніє
щасьце
і твар ще раз
отпадає мніє за сльозою
в долоні [10, с. 43–44].*

З'ясувати достовірність цієї гіпотези можна шляхом аналізу засвідчених у поетичних текстах говіркових елементів фонетичного рівня. Відомо, що підляські говірки, як і інші говори поліського наріччя, від решти українських діалектів відрізняються найперше специфікою рефлексії етимологічних голосних *o, *e, *ě, *ę, *i, *y. Поезія Юстини Королько виразно відбиває цю специфіку.

В аналізованих текстах спостережено заміну давнього *o в закритих складах новими звуками, якість яких залежить від наголосу. У наголошеній позиції виступає дифтонг [yo], який поетеса графічно передає через сполучення літер yo: *туолько* [10, с. 37; 11, с. 117; 12, с. 11], *муой* [10, с. 24; 11, с. 118], *дуом* [10, с. 45; 11, с. 120; 12, с. 11], *буоль* [10, с. 22; 11, с. 121], *куот* [11, с. 120], *куосьць*, *доруог* [11, с. 117], *в вуодці*, *слідуов* [11, с. 119], *слуов* [11, с. 118], *спокуойно* [10, с. 38], *буольш* [10, с. 19], *Буог* [10, с. 25], *нуоч* [10, с. 19; 12, с. 11], *луожко*, *буок* [10, с. 37], *твуой* [10, с. 41], *злуосьць*, *пуозно* [10, с. 26], *зо снуов*, *без снуов* [10, с. 36], *з рукавуов* [10, с. 43], *з зуор* [10, с. 44], *богуов* [10, с. 27], *муоцнуй*, *нуог*, *скуончимо* [10, с. 21], *доруог*, *свуой* [10, с. 28], *гуоркі* [10, с. 40], *гуорша*, *в такуом* [10, с. 32], *крижуов* [10, с. 33], *гуосць*, *на луожкові* [12, с. 11] тощо. У кількох випадках за аналогію дифтонг з'явився у відкритому складі: *мнуого* «багато» [10, с. 32] < **тъного* [3, с. 490], *скуора* «шкіра» [10, с. 31] < **skora* [5, с. 280]. Одиницями прикладами представлено інші рефлекси наголошеного *o, зокрема монофтонги [o]: *порог* [10, с. 43], *окна* [10, с. 22, 44], *в голубой* [11, с. 117], [y]: *самобуйствах* [10, с. 37].

Дифтонг [yo], зумовлений, мабуть, аналогією до наголошеної позиції, зрідка засвідчено в закритих ненаголошених складах: *в куонціе* [10, с. 26], *муоцніей*, *гриешникуов* [10, с. 32], *по сонечнуой* [11, с. 118]. Значно частіше на місці давнього *o в ненаголошеному новозакритому складі можна помітити монофтонг [o]: *окно* [11, с. 118], *скритосьць* [10, с. 21], *радосьцьою*, *добраноч* [11, с. 119], *конця* [10, с. 27], *вошла* [12, с. 11], *не познаю* [10, с. 29], зокрема послідовно у префіксі та прийменнику *од (от)*: *одкопаних* [10, с. 19], *одміериті* [10, с. 37], *одорве* [10, с. 39], *од середіни* [10, с. 40], *од лганя* [10, с. 42], *од віетру*, *откриваю* [10, с. 43], *одскочу*, *одкриємо* [10, с. 29], *оддиху* [10, с. 34], *одказаті* [10, с. 35], *одкрию* [11, с. 119], *од початку* [11, с. 120], *отказ*, *од ключа* [11, с. 121], *одворочую* [11, с. 122], *одбудовалісь* [12, с. 11] тощо. У цій же позиції часто фіксовано монофтонг [y]: *на кунціе* [10, с. 24], *захуд* [10, с. 39], *спокуй* [10, с. 40], *крокув* [10, с. 40, 43], *макув* [10, с. 19], *з тварув* [10, с. 28], *волосув* [10, с. 45], *алфавітув* [10, с. 20], *черевікув* [10, с. 24], *в чирвонум* [10,

с. 27], *по кождум* [11, с. 117], *в воздушнум* [11, с. 120], *манкєтув* [11, с. 121], зокрема послідовно у префіксі та прийменнику *пуд*: *пуд місяцьом* [10, с. 19], *пуд подушкі*, *пуд столом*, *по пудлозі* [10, с. 36], *пуд крокамі*, *пудносіт*, *пуд повіскою*, *пудсуну* [10, с. 41], *пуд луожком* [10, с. 21], *пуд рами* [10, с. 27], *пудшіте*, *пудвесті* [10, с. 30], *пудбітим*, *пуд серце* [11, с. 118], *спуд ковдри* [11, с. 119] тощо. У прислівникові *потим* [10, с. 28; 11, с. 118] відповідно до ненаголошеного *o простежено монофтонгічний рефлекс [и].

Позиційних варіантів сучасного [о], зокрема ненаголошеного, не представлено. Виявлено, щоправда, дві словоформи, у структурі яких засвідчено заступлення ненаголошеного [о] звуком [а]: *аксамітна* [10, с. 32], *скланяю* [11, с. 117]. Тут, без сумніву, відбито вплив фонетичної системи білоруської мови (пор. білоруські *аксамітны*, *скланяць*).

На місці *e в новозакритих складах у ненаголошеній позиції простежено монофтонг [e]: *попел* [10, с. 32], *осень*, *промень* [12, с. 11], хоча можливий і лабіалізований [y] (графічно *ю*), очевидно, зумовлений аналогією до словоформ із відповідним рефлексом *o: *навільют* [10, с. 32], *в ліетнюм*, *з пальцюв* [12, с. 11]. У наголошеній позиції в нових закритих складах відповідно до давнього *e засвідчено дифтонги [ie], [ie] (графічно *іе*, *іе*): *постіель* [10, с. 19], *щіем* «щем» [10, с. 21], *щцельно* [10, с. 23], хоча простежено також лабіалізований дифтонг [yo] (графічно *юо*), що, мабуть, постав тут за аналогією до рефлексів *o: *по твоюом* [11, с. 117], *по моюом* [10, с. 38], *в юом* [11, с. 120], *в моюой* [10, с. 30]. Розвиток [yo] із секундарного [e] < *ь в наголошеній позиції у словоформі *слюоз* [10, с. 38] можна пояснити хіба що дією аналогії.

У підляській говірці боковий [л] перед [e] зберігає м'яку вимову: *телефонові* [11, с. 117], *шелєст* [10, с. 21; 11, с. 118], *шелєстіт*, *сплєтяні* [10, с. 30], *летімо* [11, с. 120], *злетімось* [11, с. 119], *летієвши* [10, с. 31], *зелєнь* [10, с. 34, 41; 11, с. 120], *в зелєні* [10, с. 19; 11, с. 120], *алє* [10, с. 36; 11, с. 120], *плєчи* [10, с. 19], *на плєчах* [10, с. 38], *далєкіх* [10, с. 43], *недалєко* [10, с. 23], *з далєка* [10, с. 29] тощо. У цій же позиції засвідчено збереження історичної м'якості афrikати [ц']: *сонцє* [10, с. 25; 11, с. 119], *мієсьцє* [11, с. 119], *серцє* [11, с. 118].

М'якшення перед [e] інших приголосних представлено хіба що у випадках *інсї* [10, с. 39], *озєра* [10, с. 35] та *манкєтув* [11, с. 121].

Кількома прикладами відбито розвиток у кінці слова та перед твердим приголосним голосного [e] незалежно від його походження в [o]. У підляській говірці цей процес супроводжує збереження м'якої вимови більшості передньоязикових: *всьо* [10, с. 38; 11, с. 118], *будьонна* [10, с. 42], *зельони*, *зельоне* [10, с. 33], *замкньони* [10, с. 35; 12, с. 11], *вітьор* [10, с. 19, 24; 12, с. 11], але шиплячі та вібрант у цій позиції стверділи: *берози*, *непрошони* [12, с. 11], *шопотом* [10, с. 23], *рожови* [10, с. 25], *чорстви*, *чорствієє* [11, с. 121], *зчорствієє* [10, с. 40]. Натомість форма називного відмінка множини іменника *вечір – вечера* [11, с. 117] – зберігає [e] без його чергування з [o]. Розвиток у ненаголошеній позиції [e] > [и] маніфестовано лише у випадку *щимїт* «щемить» [10, с. 19].

Відповідно до давнього *ě в поезії Юстини Королько в наголошеній позиції в основному передано дифтонг [ie] (графічно *ie*): *повієкі*, *цїєли сьвієт*, *вієрую* [11, с. 117], *лієта*, *сьнієв*, *цьвієт* [11, с. 118], *бієли*, *вієчне*, *сьвієжи*, *мієсьцє*, *зусієм*, *слієд* [11, с. 119], *хотієла* [11, с. 121], *звієр*, *досьпієли*, *тієло*, *хлієб*, *чорствієє*, *успієті*, *вбієгчи*, *незамієтно* [11, с. 121], *насмієшкі*, *вієчносьцьою* [11, с. 122], *вітьор*, *мієсецьом*, *колієна* [10, с. 19], *стієни*, *свієтло лієчило* [10, с. 20], *тієнь* [10, с. 21], *вієчним*, *хотієла*, *дієті* [10, с. 22], *зотлієвши* [10, с. 23], *умією* [10, с. 24], *чолівієк* [10, с. 25], *з колієн*, *стієни* [10, с. 27], *насієнє*, *вієчних*, *лієвеї* [10, с. 28], *лієпше* [10, с. 29], *вієтром* [10, с. 30], *в лієтнєм* [10, с. 31], *муоцнієй* [10, с. 32], *тієшусь* [10, с. 35], *одмієриті*, *змієнах* [10, с. 37], *осієв*, *повієтре* [10, с. 38], *бієдни*, *лієс*, *слієпо* [10, с. 39], *цїєла* [10, с. 40], *влієтїєв* [12, с. 11] тощо. Цей же рефлекс *ě під наголосом передано в іменних (давніх чи нових, зумовлених граматичною аналогією) закінченнях, зокрема давального відмінка однини: *мніє* [11, с. 117], *тобіє* [10, с. 41], *собіє* [10, с. 42]; місцевого однини: *в глубініє* [11, с. 117], *в тішиніє* [10, с. 42], *в тьміє* [10, с. 39], *в голівіє* [10, с. 30; 12, с. 11], *на століє* [11, с. 121; 12, с. 11], *в тепліє* [10, с. 41], *на кунціє* [10, с. 24], *в кунціє* [10, с. 26], *при мніє* [10, с. 37], *при тобіє*

[10, с. 20]; називного-знахідного відмінків множини: *кішініе* [10, с. 24], *гуліціе* [10, с. 35], *яблиніе* [10, с. 45], *простиніе* [11, с. 119], *пніе, паліе* [11, с. 121], *муравліе* [10, с. 20], *каменіе* [10, с. 32; 11, с. 121], родового однини: *мертви календару дніе* [10, с. 25], *мякіш земліе* [10, с. 41] тощо. Після вібранта [р] у позиції під наголосом натомість вживано дифтонг [іє] (графічно *іе*), що відбиває наслідок ствердіння приголосних: *криесла* [11, с. 119], *на криеслах* [10, с. 24], *стриели, старієється* [11, с. 120], *старієюсь* [10, с. 44], *постарієєв* [10, с. 38], *на встрієчу* [11, с. 121], *гриєх* [10, с. 42], *гриєшнікуєв* [10, с. 32], *рієкі* [12, с. 11]. Цей же рефлекс в іменних (давніх чи аналогічного походження) закінченнях виявлено після шиплячих та [р], зокрема у формах місцевого відмінка однини: *в ночіє* [10, с. 23; 11, с. 118], *в норіє* [10, с. 45], родового однини: *на порогові душіє* [11, с. 122], називного-знахідного множини: *пазуріє* [10, с. 31], *ужіє* [10, с. 20], *крижіє* [10, с. 31] тощо. Лише в кількох випадках відповідно до давнього наголошеного *ě представлено монофтонг [е]: *целі* «цілі» [10, с. 30], *чародей* [10, с. 34], *лені, лепі* «ліпше» [10, с. 33], а також [а] після м'якого приголосного: *сярку* [10, с. 35], *бляском* [10, с. 21; 11, с. 117], *одбляск* [10, с. 21]. Припускаємо, що такі рефлекси фіксують наслідки впливу інших мов, зокрема польської (пор. польські *lepiej, siarka, blask*) та російської або білоруської (пор. російські *цель, чародей*, білоруські *цэль, чарадзеі*).

У ненаголошеній позиції давній *ě представлено в основному монофтонгом [і]. Інші рефлекси трапляються зрідка, зокрема монофтонг [и] виявлено після стверділого вібранта [р]: *ріко* [10, с. 38], *стриялі* [10, с. 43], *гришат* [10, с. 32], *зогришит* [11, с. 118], *встрічаю* [11, с. 120, 122], *трищат* [10, с. 33], в одиничних випадках – після [ц] і [т]: *циловавшись* [11, с. 122], *стикає* [12, с. 11]. Дифтонг [іє], що міг бути зумовлений аналогією до позиції під наголосом, простежено хіба що у випадках *по тієлах* [10, с. 37], *поїєзда* [10, с. 19]. Монофтонг [а] після м'якого приголосного представлено тільки у формах дієслова *сієдати*: *сядають* [10, с. 19], *осядає* [10, с. 23].

Давній *і за традицією підляської говірки Ю. Королько передає через монофтонг [і] після губних: *з комінка, глубініє* [11, с. 117], *розвіднюєси,*

наступіш, пудбітим, наполовіну [11, с. 118], *днямі* [11, с. 119], *збираю, вбіває, вбіваємо, усамі* [11, с. 120], *розбіти, уміраю, віна* [11, с. 121], *одбіваюсь, фалямi, топiмся* [11, с. 122], *слiдами* [10, с. 23], *черевiкув* [10, с. 24], *дорогамi* [10, с. 25], *золотимi полямi* [10, с. 27], *над крижамi* [10, с. 30], *рукавицi* [10, с. 34], *вульканамi, кiпiт* [10, с. 35], *свищут* [10, с. 36], *впiсуюсь, з заходамi* [10, с. 37], *віна* [10, с. 39], *не вiдно, мiнуту* [10, с. 41], *топiться, невiнна, поiмi* [10, с. 42], *пiлi* [10, с. 43], *з буднямi* [10, с. 45], *сосновимi iголкамi, деревамi, мiска, кiпiт* [12, с. 11] тощо, бокового [л]: *клiчеш* [11, с. 117], *лiсьцє* [11, с. 118], *спалiлось, влiлось* [11, с. 119], *блiзько* [11, с. 120], *колi* [10, с. 36, 38, 39; 11, с. 122], *злiзують, попалiсь* [10, с. 23], *долiнах* [10, с. 28], *зздростiлi, ошукалi* [10, с. 36], *велiкi* [10, с. 42], *пiлi, стрiлялi, пахлi* [10, с. 43], *поплилi, лiсьцє, плiта* [12, с. 11] тощо, передньоязикових [д], [т]: *тiхо* [10, с. 38; 11, с. 117], *сплошитi, кляскатi, всходiт* [11, с. 118], *затiрає, виставатi* [11, с. 119], *мутiт, одiнока, битi* [11, с. 120], *думатi, протягнутi, людi, бачитi, заточитi* [11, с. 121], *дiвiшся* [10, с. 19], *дiетi, оставiтi* [10, с. 22], *вернутiсь* [10, с. 24], *тiшину, ждатi* [10, с. 27], *блудiт* [10, с. 28], *дiвiвся* [10, с. 34], *дiво, спатi, житi, ходiт* [10, с. 36], *замiеритi, житi* [10, с. 37], *признатiсь* [10, с. 38], *виходiт, розтiнатi, од середiни* [10, с. 40], *прислухатiсь* [10, с. 43], *курчитiсь* [10, с. 44], *тiшина, чутi, заходiт, дiвюсь, гладiт* [12, с. 11] тощо, передньоязикових [з], [с]: *зiмни* [10, с. 39; 11, с. 120], *сiльнiей* [11, с. 121], *просiмо, сiто* [10, с. 29], *сiнi, пудносiт* [10, с. 41], *сiльне* [10, с. 42], носового [н]: *пронiкає* [11, с. 118], *лiнiво* [10, с. 44; 11, с. 122], *ходнiках* [10, с. 23], *наснiлось, снiтьсiя* [10, с. 36], *зiниць* [10, с. 39], *нiщу* [10, с. 41], *кнiжку* [12, с. 11]. Лише словоформа *пудшитe* [10, с. 30] показує збереження *i після шиплячого. У випадках *навутiенє* [11, с. 118], *навутiеня* [10, с. 39], *вiесiт* «висить» [12, с. 11], *розвiесiла* «розвiсила» [10, с. 43], *розлiети* «розлитий» [10, с. 44] на мiсцi *i дифтонг [iє] постав, можливо, за аналогiєю до структур iз рефлексамi *ě.

Етимологiчний *у переважно представлено загальноукраїнським рефлексом [и], за винятком давнiх сполук *гы, *кы, *хы, якi послiдовно розвинулися в [г'і], [к'і], [х'і]: *рукi, повiекi, свiчкi, вовкi, тяжкiх* [11, с. 117],

крокі, ноги [11, с. 119], *дорогі* [11, с. 121], *вигінают* [10, с. 19], *глухі крик, дікі* [10, с. 39], *думкі, в руці* [10, с. 40], *згінают* [10, с. 34], *кініт* [10, с. 35], *огуркі* [10, с. 36], *коти-посідухі* [10, с. 23], *хілюсь* [10, с. 33] тощо.

Кореневий вокалізм у словоформах *глибокі* [10, с. 41], *вглуб* [11, с. 122], *глибініє* [11, с. 117] відбиває рефлекс праслов'янського кореня **glǫb-*, паралельного до **glyb-* [1, с. 523]. Натомість у формах дієслів *биті* [10, с. 38; 11, с. 120], *било* [10, с. 35], *забиті* [10, с. 40] збережено архаїчний корінь **by-* без розвитку його в *бу-* [1, с. 309].

Виразними прикладами проілюстровано специфіку рефлексії в підляському ареалі давнього **ę*. На місці переважно ненаголошеного **ę* простежено монофтонг [e], приголосний перед яким може зберігати історичну м'якість, як-от: *погледає* [11, с. 120], *погледаєш* [10, с. 35], *пригледаюсь* [10, с. 33], *пригледаємся* [10, с. 45], *загледаю* [10, с. 25], *загледают* [10, с. 121], *перелекану* [10, с. 19], *перелекани* [10, с. 19, 45], *іме* [10, с. 44], а може виступати у своєму депалаталізованому варіанті: *загледає* [10, с. 33], *паметь* [10, с. 39], *паметі* [10, с. 31, 39, 42], *місець* [10, с. 43; 12, с. 11], *місеця* [10, с. 29], *місецьом* [10, с. 19], *на місецьові* [10, с. 29] тощо.

У багатьох випадках давній **ę* в підляській говірці рефлексує як [ʼa]. Губні перед ним майже послідовно зберегли свою пом'якшену вимову: *вязи* [12, с. 11], *мягка* [10, с. 44], *мякіш* [10, с. 41], *змятих* [10, с. 45], *змята* [11, с. 118], *помятих* [10, с. 36], *девяти* [10, с. 32], *терпят* [10, с. 27], *скрипят* [10, с. 30], *благословят* [10, с. 43], *ломаються* [10, с. 31], *губяються* [10, с. 38] тощо. Пом'якшені варіанти губних засвідчено й у структурі дієприкметників на зразок *розставяни* [10, с. 23, 28], *вижлобяних* [10, с. 23], *приготовяне* [10, с. 30], *розчепяних* [10, с. 45], *загубяни* [10, с. 20], *згубяних* [11, с. 118], *оправяних* [10, с. 37], *вилюбяни* [11, с. 118]. Пом'якшену вимову губних за аналогією до форм 3 особи множини *терпят, скрипят* та под. поширено й на форми 1 особи однини теперішнього часу: *тертю* [10, с. 26], *любю* [10, с. 19], *стю* [10, с. 36], *дівюсь* [10, с. 24; 12, с. 11]. Щоправда, паралельно фіксовано й варіанти *люб'ю* [10, с. 25], *сп'ю* [10, с. 37], *голубью* [10, с. 44], де результат ствердіння губних

виявлено в епентезі [й], яка витіснила давню [л’], очевидно, через аналогію до відомих у частині західноукраїнських діалектів форм 3 особи множини на зразок *л’убїят’*, *спїят’*, *голубїят’* [8, с. 310]. Подібного походження й дієслівна форма *сипьє* [11, с. 118].

Ю. Королько ілюструє специфіку рефлексії в підляській говірці ненаголошеного редукованого *ъ у позиції після сонорних [р], [л], зокрема не тільки закономірний розвиток звукосполук *ръ, *ль у [ри], [ли]: *в кривавум* [10, с. 28], *дрижат* [11, с. 117], *яблиніє* [10, с. 45], але й можливість появи сполучень [ро], [ло]: *в кровавум* [10, с. 32], *глатаю* [10, с. 32], очевидно, за аналогією до наголошеної позиції або ж у результаті впливу російської мови (пор. російські *кровавый, глотать*).

Відомо, що в давньоруську добу на межі префіксальної і кореневої морфем давні голосні відповідно *ъ та *і шляхом взаємної асиміляції злилися в *ы, як-от: *отъ-ишьли > одышли [8, с. 190]. Схожий результат цього процесу збережено в підляській говірці: *пудиді* [10, с. 24] < *подъ-иди, *одидеш* [10, с. 27] < *отъ-идьшь, *пудидеш* [11, с. 118] < *подъ-идьшь, *взишов* [НБН 9, с. 11] < *съ-ишьль. Щоправда, один раз у цій позиції засвідчено [і]: *пудідеш* [11, с. 118] < *подъ-идьшь. Мабуть, сліди подібного явища можна вбачати й у звуковій структурі словоформи *здимі* «зніми» [10, с. 32].

Давні дифтонгічні сполуки *or, *ol, *el у позиції перед приголосним мають відмінні від літературної української мови рефлексії хіба що у словоформах *оглошеннях* [10, с. 21], *млєчним* [11, с. 120], де відчутно вплив польської фонетичної системи (пор. польські *mleczny, ogłoszenie*), а також у прикметникові *разни* «різний» [10, с. 30], що, без сумніву, запозичений із російської мови (пор. російське *разный*).

Аналізовані художні тексти відбивають чимало інших фонетичних явищ підляської говірки, зокрема відмінності в частотності вживання окремих приголосних фонем. Наприклад, як і в польській та білоруській мовах і в більшості поліських говорів, послідовно передано редукцію [й] у флексіях називного-знахідного відмінків прикметників та дієприкметників чоловічого

роду, як-от: *голуби цвіет, змучани воздух* [11, с. 118], *ціели сьвіет* [11, с. 117], *чорстви хліб* [11, с. 121], *вієчни огонь* [10, с. 24], *біели цвіет* [10, с. 45], *нови час* [10, с. 21], *глухі крик* [10, с. 38], *червони ліес, застигли павук* [10, с. 39], *гуоркі мак* [10, с. 40], *глибокі сон* [10, с.] тощо. Опускається [й] на початку кореневої морфемі після префікса, що закінчується на голосний: *приде* [10, с. 37], *вошла* [12, с. 11], *примаєш* [10, с. 30].

В іменниках середнього роду м'якої групи відбито стягнення подовжених м'яких консонантів: *павутієнє* [11, с. 118], *насієнє* [10, с. 28], *цілованє* [10, с. 20], *ворожиєнє* [10, с. 23], *убранє* [12, с. 11], *змерканє, змерканя* [10, с. 43], *на змеркані* [10, с. 24], *од лганя* [10, с. 41] тощо.

Процес депалаталізації в підляських говірках історично м'яких шиплячих можна ілюструвати словоформами на зразок *тисячи* [10, с. 40], *стражи* [10, с. 23], *очи* [10, с. 19, 23; 11, с. 188], *плєчи* [10, с. 19], *ужие* [10, с. 20], *крижие* [10, с. 31], *ночи* [10, 43], *в ночие* [10, с. 23; 11, с. 118], *при ночи* [10, с. 42], *уночи* [10, с. 36], *хучией* [10, с. 22], *ворожиєнє* [10, с. 23], *щильно* [10, с. 23] тощо.

Наслідки ствердіння вібранта [р'] відбито не тільки перед аналізованими вище рефlekсами **ě* на зразок *криєсла* [11, с. 119], *стрилялі* [10, с. 43], *постарієв* [10, с. 38], *гришат* [10, с. 32], *риєкі* [12, с. 11] та ін., але й перед іншими голосними, як-от: *повієтре* [10, с. 38], *до господаря* [11, с. 121], *мора* [10, с. 43], *повторає* [10, с. 31], *набракає* [10, с. 41], *говору* [10, с. 37], *говорат* [12, с. 11], *згораті* [10, с. 32], *згорат зори, вієрат* [10, с. 28], *переговоруют* [10, с. 19], *двери* [10, с. 43], *календару* [10, с. 25] тощо.

У випадках на зразок *гуосьць* [12, с. 11], *скритосьць* [10, с. 21], *куосьць* [10, с. 31; 11, с. 117], *злуосьць* [10, с. 26], *вієчньосьці* [10, с. 34], *старосьцьою* [10, с. 24], *пропасцьою* [10, с. 33], *щасьцьє* [10, с. 43], *з щасьця* [10, с. 30], *дасьць* [10, с. 39] розвиток [т'] > [ц'] відбиває не чужомовний вплив, а результат суміжної прогресивної асиміляції за способом творення у консонантній групі [с'т'] > [с'ц']. А от звукова структура словоформ *неправдзівих* [11, с. 122], *правдзіві, дзюркі* [11, с. 121], *дзюрку* [11, с. 119], *дзюрає* [10, с. 29], *жицьє* [10, с. 31; 12, с. 11], *жиця* [10, с. 37], *по жицьові* [10, с. 31], без сумніву, свідчить

про їхнє запозичення з польської чи білоруської мов (пор. польські *prawdziwy*, *dziurka*, *dziurawy*, *życie*, білоруське *праўдзівы*). Натомість відповідно до української африкати [ʒ] можливе вживання фрикативного [ʒ], зокрема у словоформах *звонк* [12, с. 11], *по звонкові* [10, с. 21], *гузік* [10, с. 40], пор. праслов'янські основи **zvon-* [2, с. 55], **guz-* [1, с. 612–613].

Словоформи *скуора* [10, с. 31], *скуору* [10, с. 34] зберігають зв'язок із праслов'янським **skora* [5, с. 280], отже, на протигагу літературному відповідникові *шкіра* зберігають початкове [ск] без переходу його у [шк]. Натомість розвиток [ск] > [шк] представлено у формах *шкла* [10, с. 34], *шкляних* [11, с. 117], *шклянкою* [11, с. 121].

Займенник *што* [10, с. 19; 11, с. 118] та підрядний сполучник *што* [10, 32], пор. також похідні займенник *шtosь* [10, с. 21], прислівники *на што* [10, с. 29], *штораз* [10, с. 29], *што дня* [10, с. 19; 11, с. 119], *што поранок* [10, с. 44] тощо, пов'язані з вихідним праслов'янським **što* [11, с. 512–513]: після занепаду редукованого група [чт] зазнала регресивної дисиміляції за способом творення, наслідком чого стала звукосполука [шт].

Специфіка звукового оформлення дієслів *дончеш*, *притоптую* [10, с. 29] не відбиває якусь модифікацію структури загальноновживаних відповідників *тончеш*, *притоптую*, а пов'язана з праслов'янською формою **dъbъtati* [2, с. 110]. У такому випадку підляські форми засвідчують асиміляцію за глухістю у групі [бт] > [пт] після занепаду слабкого редукованого.

Звукова структура словоформ *мгла* [10, с. 44], *за мглою* [10, с. 30] супроти літературного відповідника *мла* (*імла*) засвідчує відсутність спрощення трикомпонентної консонантної сполуки, яка склалася після повної редукції слабкого **ь*, пор. праслов'янське **tьgla* [3, с. 488–489]. Така форма в підляських говірках може бути підтримувана впливом інших мов (пор. польське *mgła*, білоруське *імгла*, російське *мгла*).

Звукове оформлення лексем *менч* [11, с. 121], *найменч* [10, с. 44] відбиває прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення у групі [нш] > [нч]. У

випадку *ковкаєш* «ковтаєш» [10, с. 28] зміна [т] > [к] могла бути зумовлена прогресивною дистанційною асиміляцією за місцем творення [к...т] > [к...к].

У дієсловах, що історично належали до I дієвідміни й мали інфінітивну основу на задньоязиковий, у формах 1 особи однини теперішнього часу відсутні наслідки заступлення задньоязикових шиплячими: *лгу* [10, с. 36], *бігу* [10, с. 23; 11, с. 122]. В українській мові такі форми визнано архаїчними [13, с. 175].

Появу протетичного приголосного, зокрема [г], простежено хіба що в континуантах праслов'янського **ulica* [1, с. 439]: *гулицю* [10, с. 26], *на гулиці* [10, с. 25], *гулиціє* [10, с. 35], *гулицях* [10, с. 22]. Натомість відсутність протези констатовано у словоформах *окно* [11, с. 118], *окна* [10, с. 44], *уха* [11, с. 121], *огня* [11, с. 117], *в огньові* [10, с. 30].

Відмінне від літературних відповідників фонетичне оформлення лексем *карузеля* [10, с. 42], *карузелі* [10, с. 20], *претенсиях* [10, с. 37], *фільозофія* [10, с. 30], *вульканами* [10, с. 35], *фалшивих* [11, с. 122], *криштал* [10, с. 42], *лямпи* [11, с. 119], *мільоном* [10, с. 20] пов'язане з запозиченням їх із польської мови, пор. польські *karuzela*, *pretensja*, *filozofia*, *wulkan*, *falszywy*, *kryształ*, *lampa*, *milion*.

Висновки. Аналізовані художні тексти переконливо засвідчили, що Юстина Королько у віршах максимально повно й системно відбила фонетику підляської говірки, зокрема детально відтворила специфіку рефлексії давніх голосних, особливості депалаталізації приголосних, відмінності в частотності вживання окремих приголосних, а також наслідки комбінаторних звукових змін. Явища фонетичного рівня дозволяють однозначно кваліфікувати використану поетесою говірку як архаїчну північноукраїнську.

Авторка не просто вдалася до використання окремих діалектних елементів чи стилізації під діалектне мовлення, як це помічено у творах «материкових» письменників-вихідців із Полісся, зокрема Володимира Лиса, Володимира Дрозда, Володимира Даниленка, Валерія Шевчука, Миколи Никончука та ін. Її твори суціль написані підляською говіркою, тобто являють собою так званий олітературений діалект. Тексти настільки повно

репрезентують українські говірки Північного Підляшшя, що можуть з успіхом використовуватися як матеріал для діалектологічних студій.

Джерела та література

1. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1982. – 631 с.
2. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 570 с.
3. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 3. – К. : Наукова думка, 1989. – 552 с.
4. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 4. – К. : Наукова думка, 2004. – 656 с.
5. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 5. – К. : Наукова думка, 2006. – 703 с.
6. Етимологічний словник української мови : у семи томах / За ред. О. С. Мельничука. – Т. 6. – К. : Наукова думка, 2012. – 566 с.
7. Ігнатюк І. «Шість колосків пшениці» : розмова Тадея Карабовича про «Наш голос» / І. Ігнатюк ; вів Т. Карабович // Український літературний провулок. – 2008. – Т. 8. – С. 175–181.
8. Історія української мови. Фонетика : [монографія]. – К. : Наукова думка, 1979. – 367 с.
9. Королько Юстина. Між золотом і смертюю : [збірка віршів] / Юстина Королько. – Біленьськ : Союз українців Підляшшя, 2005. – 32 с.
10. Королько Ю. В зелені рук / Ю. Королько // Український літературний провулок. – 2007. – Т. 7. – С. 19–45.
11. Королько Ю. Я така одінока / Ю. Королько // Український літературний провулок. – 2006. – Т. 6. – С. 117–122.
12. Королько Ю. Вірші / Ю. Королько // Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. – 1997. – № 1 (29). – С. 11.
13. Марчук Н. Й. Форми 3-ї особи дієслів теперішнього часу в українських говорах / Н. Й. Марчук // Українська діалектна морфологія : [монографія]. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 168–177.
14. Столярчук Б. Спаси мене від любові, помсти і гріха / Б. Столярчук // Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. – 2012. – № 2 (120). – С. 33–34.

**Андрей Яворский. Украинский подляшский говор в поэзии Юстины Королько:
фонетический уровень**

Украинская поэтесса из Северного Подляшья (Польша) Юстина Королько в своих произведениях максимально полно и системно отразила фонетику архаического подляшского говора, в частности подробно воссоздала специфику рефлексации древних гласных, особенности депалатализации согласных, различия в частотности употребления отдельных согласных, а также последствия комбинаторных звуковых изменений. Явления фонетического уровня позволили однозначно квалифицировать использованный в текстах говор как архаический северный украинский.

Ю. Королько не просто сделала попытку использования отдельных диалектных элементов или стилизации под диалектную речь. Ее произведения сплошь написаны подляшским говором, который, по сути, выполняет функцию литературного языка. Тексты настолько полно представляют украинские говоры Северного Подляшья, что могут с успехом использоваться как материал для диалектологических исследований.

Ключевые слова: подляшский говор, гласные фонемы, рефлексы древних гласных, дифтонги, монофтонги, согласные фонемы.

**Andriy Yavorskiy. Ukrainian Podlasie dialect in Justine Korolko's poetry:
phonetic level**

Phonetics of Podlasie dialects, including specificity of long vowels relaxation, particularity of consonants depalatalization, differences in the frequency of certain consonants usage and effects of combinatorial sound change are fully and systematically reflected in the works of Ukrainian poet from the North Podlasie (Poland) Justine Korolko. The phonetic level phenomena allowed to qualify the dialect used in the texts as an archaic North Ukrainian.

J. Korolko not only attempted to use certain dialect elements or imitation of dialect speech. Her works are written in Podlasie dialect, which essentially serves as a literary language. The texts fully represent the North Podlasie Ukrainian dialects and can be successfully used as a material for dialectological studies.

Keywords: Podlasie dialects, vowel phonemes, long vowels reflexes, diphthongs, monofthongs, consonant phonemes.